

6975

6975

Handwritten text in blue ink, possibly a signature or name.

Handwritten text in blue ink, possibly a signature or name.

891.99

F-12

Handwritten text in blue ink, possibly a signature or name.

1896

696. "Բան" քաղաքի և Բաղրամյան

891.542-3

P-12

Եւկոթ Բարսիսուկեան

[Signature]

ԵՐԵՎԱՆԻ ԿԱԶՄԵՐ

Թ Ի Ֆ Լ Ի Ս

1896

№ 2003

✓ 1364

891.542-3

Բ-12

և

Յակոբ Բաբախանյան

ԵՐԵՎԱՆԻ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

1927

(Առանձին քերթ)

303

Թ Ի Ֆ Լ Ի Ս

Տպար. Վր. Հրատ. Բնկ. || Тип. Груз. Изд. Т—ва.
1896

1936

Дозволено Цензурою. Тифлисъ, 28-го августа 1896 г.

ԻՄ ԱԶՆԻԻ

ԲԱՐԵԿԱՄ

Աղասիք է կ Ամիրխանեանցի

Հոգեբուղի և և և

Նշան հեղինակից.

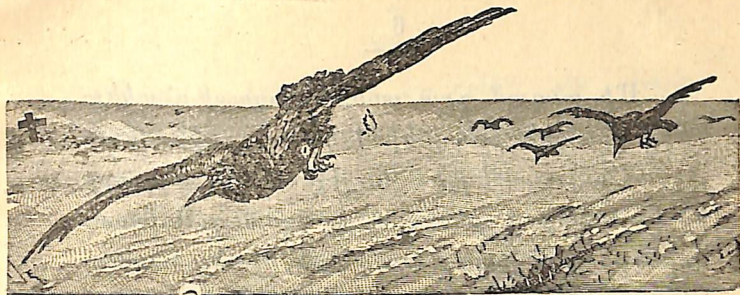
Ազնիւ հօրեղբայր!

Նւիրելով Ձեզ իմ այս փոքրիկ աշխատասիրութիւնը, սրբազան պարտքս եմ կատարում, այս գրքի երեսին դրոշմելով Ձեր անմուռանալի անունը, որ իմ սրտում միշտ վառ կըմնայ:

Ձեր՝ Յ. Խ. Բաբախանեան.

12 օգոստոսի, 1896.

Թիֆլիս

Ա.

ին ժամանակներում, մեզանից շատ հեռու մի քաղաքում, ապրում էր Սուլէյման անունով մի մարդ: Նա ունէր երկու զաւակ, որոնցից մէկը տասն հինգ տարեկան մի տղայ էր, իսկ միւսը նրանից եօթ տարով փոքր աղջիկ. առաջինի անունն էր Սալան, միւսինը՝ Գիւլի:

Սուլէյմանը արհեստով կօշկակար էր. նա իր օրւայ աշխատանքով կերակրում էր իր երեք հոգուց բաղկացած ընտանիքը:

Այդ քաղաքից մի փոքր հեռու գտնւում էր մի հին ուխտատեղի, որի տօնին քաղաքի բոլոր բնակիչները լինում էին այգտեղ:

Մի անգամ դրա տօնին քաղաքի բնակիչները իրանց մատաղներով գնացել էին վերոյիշեալ ուխտատեղին: Սուլէյմանն էլ այդ օրը իր ընտանիքով գտնուում էր այնտեղ: Ուխտաւորները դեռ արեւը չըծագած, իրանց մատաղները զոհել էին, իսկ կանայք ճաշի պատրաստութիւն էին տեսնում:

Այդ օրը ամենքի սրտին մի անսահման ուրախութիւն էր տիրում. ամեն կողմից լըսւում էր զուռնայի ձայնը: Ուխտաւորներից մի փոքր հեռու խումբ-խումբ երիտասարդներ էին հաւաքւել, որոնք միմեանց հետ մենամարտելով, իւրաքանչիւրը իր տղամարդութեան ոյժն էր ցոյց տալիս: Միւս կողմում երեւում էր մի այլ տեսարան: Այստեղ նոյնպէս խմբւած էին նորահաս օրիորդներ, որոնք երգում էին իրանց սովորական երգերը և խաղում «ե ա լ լ ի ն», իսկ ծերերը քաշւել էին հով ծառերի տակ, խօսակցում էին իրանց ներկայ և անցեալ վիճակի մասին: Բայց այդ ամբողջ տեսարանից փոքր ինչ հեռու, կանաչ պարտեզների մէջ թռչկոտալով խաղում և զբօսնում էին մանր երեխաները:

Այդ օրը ուխտաւորներից ոմանք կամեցան վերադառնալ քաղաք, իսկ շատերը մնալ մի քանի օրով այդ ուխտատեղում: Սուլէյմանի համար էլ, ի հարկէ, ինչպէս արհես-

տաւոր մարդի, թանգ էր ամեն մի ժամը, ուստի նա էլ մտադրեց վերադառնալ քաղաք: Իրիկնադէմին քաղաք վերադառնողները խառնւել էին իրարու. մէկն իր տղին էր որոնում, միւսն իր աղջկանը, երրորդն իր եղբօրն էր պտրում, իսկ այդ միջոցին Սուլէյմանն ընկած խուռն բազմութեան մէջ՝ իր միակ աղջկանն էր որոնում:

Երեխաները, բոլորն էլ խաղալուց յոգնած՝ վերադարձել էին իրանց ծնողների մօտ, բացի Գիւլիից, որ չէր երևում ոչ երեխաների և ոչ էլ բազմութեան մէջ:

Սուլէյմանը սրան-նրան հարց ու փորձ էր անում Գիւլիի մասին, սակայն բոլորն էլ ասում էին «չենք տեսել»։ Նա երկար որոնելուց յետոյ, ոչ մի տեղ չըգտաւ նրան: Խեղճ ծնողները մնացին շւարած: Սուլէյմանի կինը, որ մի նիհար, աչքերը խոր ընկած կին էր, շարունակ ողբում էր:

Գիշերային խաւարը արդէն պատել էր ամբողջ աշխարհը, բայց լուսինը երբեմն սև ամպերի տակից դուրս սահելով՝ ճանապարհ էր ցոյց տալիս քաղաք վերադառնող բազմութեան: Սուլէյմանը երկար որոնելուց յետոյ չըկարողանալով նրա հետքն իսկ գտնել, տըխուր ու տրտում վերադարձաւ քաղաք: Այդ օրւանից նրա կին Փարինը միշտ իր օրը լաց

ու կոծով էր անցկացնում: Սուլէյմանն ու Ասլանը երբ որ տանը չէին լինում, նրա համար ոչ ուտել կար, ոչ խմել, այլ աղի արտասուքներն էին հովացնում նրա դառնացած սիրտը:

Քաղաք վերադառնալուց յետոյ, Սուլէյմանը մի ձի վարձեց և մի ամբողջ ամիս մերձակայ գիւղերը և նրա սահմանները ման եկաւ, բայց դարձեալ ոչ մի տեղ իր կորուստի հետքը անգամ չըկարողացաւ գտնել: Այսպէս ահա թշուառ ծնողները զրկւեցին իրանց միակ աղջկանից:

Այժմ դառնանք դէպի Գիւլիին:

Բ.

Նոյն օրը, երբ Գիւլին խաղում էր իր ընկերուհիների հետ պարտէզների մէջ, նրա ուշքը գրաւում են գոյնգոյն ծաղիկները և նա մտադրում է մի փունջ պատրաստել ու և ապա վերադառնալ իր ծնողների մօտ: Ահա այսպէս Գիւլին, իր մանկական ցանկութիւնը կատարելու համար, բաժանում է իր ընկերներից և շարունակ մի կողմի վրայ գնալով՝ սկսում է ծաղիկներ քաղել: Նա ամեն մի տա-

սը քայլափոխում մի ծաղիկ հագիւ էր քաղում վայրենի խոտերի միջից, որովհետեւ ամեն ծաղիկ նա չէր հաւանում: Փոքրիկ Գիւլիի ուշքը այնքան էին գրաւել գեղեցիկ ծաղիկները, որ բաւական հեռացել էր իր ընկերուհիներից և ուխտատեղիից: Իջնելով դէպի մի ձոր, նա չէր իմանում թէ ինքը որտեղ է գտնւում, բայց երբ իր ձեռքի փունջն աւարտեց և կամենում էր վերադառնալ, յետ նայեց տեսաւ, որ ինքը գտնւում է մի ձորի մէջ: Իսկոյն ահն ու սարսափը տիրեց նրան. նա մնաց շւարած և չէր իմանում ինչ անէր. թէև շատ հեռու չէր այդտեղից մինչև ուխտատեղին, բայց եթէ այդ ձորում օրական հարիւրաւոր մարդիկ կոտորէին, ոչ ոք չէր կարող իմանալ: Մի նեղ քարանի ճանապարհ էր ընկած այդ ձորի միջով, որից քարւանդ անպակաս էր լինում:

Գիւլին, որ այժմ գտնւում էր ձորի միջին, աշխատում էր դուրս գալ ալնտեղից, բայց նրա փոքրիկ ոտիկները յոգնել էին, այնպէս որ մի կողմից ահը, միւս կողմից յոգնածութիւնը՝ արգելք էին լինում նրան հեշտութեամբ դուրս գալու ձորից: Չարագուշակ բախտը կարծես պտտում էր Գիւլիի գլխին. այդ միջոցին ձորի միջով անցնում էր մի փոքրիկ՝ տասնեակ ուղտերից բաղկացած քարւան:

Երբ որ ուղտապանները տեսան Գիւլիին ձորի մէջ, իսկոյն նրանցից մէկը ցած իջնելով՝ բռնեց նրան և իրանց հետ տարան այնտեղ, որտեղ իրանք էին գնում:

Ուղտապանները Գիւլիին տարան մի քաղաք և այնտեղ վաճառեցին մի միջահասակ մարդու վրայ, որի անունն էր Մուխտար:

Մուխտարը այդ քաղաքի խանի ներքինապետն էր: Նա Գիւլին խնամում է, պահում է, մինչև նրա չափահաս դառնալը: Նա այնքան գեղեցիկ էր, որ նրան մէկ անգամ տեսնողը կամենում էր կրկին տեսնել:

Մի անգամ Մուխտարը խանի հետ առանձնացած ժամանակ, յայտնում է նրան թէ իրան մօտ ահա եօթը տարի է, ինչ պահում է մի գեղեցիկ աղջիկ, որի նմանը չըկայ իր բոլոր հարեմների մէջ, և որը պէտք է ընծայէ իր տիրոջը:

Այսպէս ներքինապետ Մուխտարը, իր չար մտադրութիւնը գլուխ բերելու համար, մի օր Գիւլիին գեղեցիկ կերպով հագցնում է և տանում խանի մօտ: Երբ մտնում են խանի դահլիճը, որտեղ նա միշտ ընդունում է իր կանանց, խանը նրան տեսնելուն պէս՝ մընում է զմայլւած և իր մտքում ասում է. «ճշմարիտ որ, դեռ այդպիսի գեղեցկուհի չի

եղել իմ կանանց մէջ», իսկ Մուխտարը գլուխ տալով ասում է.

—Թող իմ տէրը մեծ ընծայ չըկարծէ:

—Ո՛չ, Մուխտար,—պատասխանում է խանը,—դու ինձ ծառայութիւններ շատ ես արել, բայց ես փոխարէնն ոչինչ բանով չեմ վարձատրել, սակայն քո այդ վերջին թանգագին ընծայի փոխարէն դու կըստանաս քո ծանրութեամբ ոսկի ու կըլինես իմ բոլոր հարեմների կառավարիչը:

Այս ասելուց յետոյ, խանը հրամայեց որ իսկոյն Գիւլիին տանեն սրահը, պատրաստեն նրա համար երկու շքեղ առանձին սենեակներ, որոնք զարդարւած լինեն ոսկեայ իրեղէններով և պատուիրեց երկու աղախին նշանակել նրան ծառայելու. իսկ Մուխտարին հրամայեց որ գնայ, իր գանձարանից ստանայ իր քաջով ոսկին:

Այսպէս ահա Գիւլին, եօթը երկար տարիներից յետոյ, գտնւում էր հեռու մի երկրում, խանի հարեմում:

Գ.

Այդ օրից անցել էր եօթը տարի. Սուլէյմանը և նրա կինը խորին ծերութեան մէջ

էին: Նրանք երկար տարիներ ընթացքում մոռացել էին անցեալը. այժմ նրանց միակ մխիթարութիւնը Ասլանն էր: Նրանց մտքից հեռացել էր Գիւլին. հազիւ կը պատահէր, որ նրանք միտ բերէին իրանց կորած աղջկան, բայց նրա եղբօր՝ Ասլանի սրտից չէր անցնում իր սիրելի քոյրը: Գիշեր ու ցերեկ զանազան մտքերի մէջ խորասուզւած՝ մտածում էր իր կորած քրոջ մասին:

—Ախ, Տէր Աստուած, եթէ ես իմանայի թէ ով փախցրեց նրան, կամ ուր տարան, սրտումս ցաւ չէր մնալ. ետեւէ կենդանի է նա, լիջում է իր ծնողներին, արդեօք լիջում է նա ինձ:

Այսպէս շատ անգամ նա ինքն իրան երկար խօսում էր, բայց դարձեալ չէր կարողանում իր սրտին բաւականութիւն տալ, ուստի և վշտերով լի սիրտը հանդարտեցնելու համար դուրս էր գալիս տնից և գնում էր իր հօր խանութը:

Մի օր, ըստ սովորականին, նա դուրս գալով տնից, կամենում էր գնալ խանութ, երբ նրա դէմ առ դէմ կանգնեց մի կարճահասակ մարդ և բարեւելով հարցրեց.

—Կօշկակար Սուլէյմանի տունը որտեղ է գտնւում:

—Այս է Սուլէյմանի տունը, ումն էք

կամենում,—ասաց Ասլանը ցոյց տալով իրանց տունը:

—Ահա,—ասաց եկւորը, հանելով ծոցից մի նամակ և տալով նրան՝ շարունակեց.— այս նամակը Ահմէդ խանի քաղաքիցն է, ինձ մի ստրկուհի տւեց, և շատ խնդրեց որ յանձնեմ իր հօրը:

Ասլանը նոյն րոպէին բնազդմամբ իմացաւ, թէ նամակը ումնից է և դարձաւ նրան ասելով.

—Գուք տեսնէք նրան:

—Ինչպէս չէ,—ասաց եկւորը,—ես ինքս խանի մօտ եմ ծառայում: Երբ նա իմացաւ, որ ես այս կողմը պիտի գամ, նա ինձ շատ խնդրեց, որ այդ նամակը հասցնեմ իր ծնողներին:

Երբ եկւորը իր խօսքը վերջացրեց, Ասլանի աչքերում երևեցան արտասուքի կաթիլներ, բայց նա իրան զսպեց և ասաց.

—Այժմ թիւն էք կամենում ձեր այդ լաւութեան փոխարէն:

—Մենք ձեր առողջութիւնից աւելի ոչինչ չենք կամենում—պատասխանեց համեստութեամբ նամակաբերը,—միմիայն այդ նամակը հասցրէք իր հօրը:—Նա կարծում էր, որ իրան հետ խօսողը այդ նամակի տէրը չէ:

—Աչքիս վրայ,—ասաց Ասլանը:

Նամակաբերը մնաս բարով ասելով՝ հե-
ռացաւ, իսկ Ասլանը քարացած արձանի պէս
նայում էր նրա յետեւից. երբոր նամակաբերը
անցաւ խուլ փողոցներից մէկը, նրա գնալուց
յետոյ նա նամակը բաց արեց և կարդաց, որի
մէջ գրւած էր հետևեալը.

«Ո՛վ ծնողներ, եթէ կենդանի էք,
«եթէ յիշում էք ձեր եօթը տարւայ կո-
«րած աղջկան, շտապեցէք ազատելու
«նրան: Ո՛վ եղբայր, մի՛թէ չես յիշում
«ի՜նձ. մի՛թէ եղբայրը այդպէս շուտով
«է մոռանում իր կորած քրոջը: Եօթը
«երկնք տարի էր, որ ես ընկած էի մի մար-
«դու ձեռք, նա թէև ինձ լաւ պահեց,
«խնամեց, բայց վերջը ինձ ընծայեց այս
«քաղաքի խանին, և արդէն երկու ամիս
«է, որ ընկած եմ խանի հարեմների շար-
«քը: Շտապեցէք, եթէ կարող էք, մի
«կերպով ազատել ինձ այստեղից»:

Նամակը վերջացնելուց յետոյ, Ասլանը
շտապեց տուն:

Դ.

Մայիս ամիսն էր:

Առաւօտեան արեգակը դուրս գալով՝
սփռել էր իր ոսկեփայլ ճառագայթները
արար աշխարհի վրայ: Ամայի դաշտե-
րում լսւում էր թռչունների ուրախ եր-
գեցողութիւնը, որոնց ձայները մեծ ուրախու-
թիւն էին պատճառում ճանապարհորդներին:
Այդ միջոցին ընդարձակ դաշտի միջով գնում
էր մի ձիաւոր, զէնք ու զրահի մէջ թաղւած:

Դա երկարահասակ և բաւական առողջ
կազմւածքով մի երիտասարդ էր, որի տարի-
քը քսան և երկուսից անց չէր կարող լինել:
Նրա խոժոռ աչքերից կարելի էր նկատել
կատաղի բարկութիւն, որ մօտ եօթ տարի
եռ էր գալիս նրա սրտում:

Դա ընթերցողին ծանօթ Ասլանն էր:

Օրից բաւական անցել էր, երբ նա
հասաւ երկու հակադիր փոքրիկ բլուրներին,
որոնց մէջ տեղը մայիսեան կանաչ խոտը թան-
գազին գորգի պէս փռւել էր: Նա կամեցաւ
այստեղ փոքր ինչ հանգստանալ և ապա
երեկոյեան հով ժամանակ դարձեալ շարու-

նակել իր ճանապարհը: Նա ցած իջնելով ձիուց, նրա ոտներին կապանք գցեց և թողեց արածելու. իսկ ինքը իր ճանապարհորդական խուրճիկներ իր հետ առնելով, նստեց կանաչ խոտի վրայ: Վերցրած պաշարից նա փոքր ինչ նախաճաշեց, յետոյ խուրճիկնր գլխատակը դնելով՝ կամեցաւ փոքր ինչ ննջել:

Ասլանը նոր էր քուռ մտել, երբ նրա ականջին հնչեց մի բարակ զանգակի ձայն:

—Այս քնչ ձայն է,—ասաց նա ինքն իրան և իսկոյն տեղից վեր կենալով բարձրացաւ բլուրներից մէկը: Նախ քան բլուրը բարձրանալը՝ նա նայում էր այն կողմը, որտեղից դեռ նոր պիտի անցնէր, բայց ձայնը հնչւում էր ետեւի կողմից, և երբ նա յետ նայեց, տեսաւ, որ եկւորը մի սպիտակ ձիաւոր էր, թաղւած նոյնպէս զէնք ու զրահի մէջ:—«Սուրհանդակ է,—ասաց նա իր մտքում,—դա կամ Նազիմ խանի մարդկանցից է, կամ Թաթար խանի»:

Մինչդեռ Ասլանը այդ կարծիքի մէջ էր եկւորի մասին, չանցած հինգ ընդհանուր կանգ առաւ նրա դէմ և տւեց իր բարեւը: Ասլանը նոյնպէս բարեւեց նրան և հարցրեց.

—Դէպի ո՞ւր, բարի լինի:

—Դէպի Ահմէդ խանի քաղաքը,—պատասխանեց սուրհանդակը:

—Փառք Աստծոյ, ասաց Ասլանը, ուրեմըն մենք այսօր ձեզ հետ կը ճանապարհւենք:

—Դուք էլ նոյն քաղաքն էք գնում,—հարցրեց սուրհանդակը:

—Այո՛, —պատասխանեց նա:

—Քանի՞ օր է ինչ ճանապարհ էք ընկել:

—Տասն և չորս օր:

—Լաւ էք եկել,—ասաց սուրհանդակը, մի առանձին բաւականութեամբ:

—Դէ ուրեմն, եթէ կամեցում էք ինչ հետ գալ,—կտրեց նրա խօսքը սուրհանդակը, —պատրաստեցէք, որովհետեւ ես շատ ժամանակ չունեմ, մի կարեւոր նամակ եմ տանում խանին:

—Այս ընդհանուր,—ասաց նա և վազեց ձիու թամբը ուղղելու. պաշարի խուրճիկները ցնցելով, նստեց իր ձիու վրայ և ճանապարհ ընկաւ սուրհանդակի հետ միասին:

Ճանապարհին՝ սուրհանդակը կամեցաւ իմանալ, թէ նա քնչ նպատակով է գնում Ահմէդ խանի քաղաքը, ուստի փոքր ինչ առաջ գնալուց յետոյ հարցրեց.

—Ներեցէք համարձակութեանս, դուք քնչու համար էք գնում այդ քաղաքը:

—Ես ճշմարիտ ասած, «Նազիմ» խանի մօտ ծառայ էի. երբ նա մեռաւ, հօր տեղը նստեց իր որդին, նրանից յետոյ մեր բնաւորութիւնները իրար չըբռնեցին, և ես արձակեցայ իմ պաշտօնից. այժմ գնում եմ Ահմէդ խանի քաղաքը, գուցէ նրան գործեր շատ ունենայ, կըմտնեմ նրա մօտ ծառայութեան:

—Գործ այժմ շատ կայ, բայց ծառայող է պէտք: Եթէ ճշմարիտ դուք Նազիմ խանի մօտ ծառայել էք, այն ժամանակ Ահմէդ խանը շուտով կ'ընդունի ձեզ, որովհետեւ նա Նազիմ խանի հետ շատ սիրով էր, բայց այժմ որդու հետ յարաբերութիւն չունի: Միամիտ եղէք. երբ որ կըհասնենք քաղաք, դուք միւս օրը կըգաք խանի դուռը, իսկ ես այնտեղ կըլինեմ և ձեր մասին կըյայտնեմ ու անշուշտ մի պաշտօն կըգտնուի ձեզ համար:

—Շնորհակալ կըլինեմ,—ասաց նա,—եթէ այդքան բարի լինէք: Վերջապէս նրանք բարձրացան մի քարաժայռի գլուխ, որտեղից երևում էր քաղաքը:

—Ահա, տեսնում էք,—ասաց սուրհանդակը, ցոյց տալով երեացող քաղաքը.—դուք այժմ կարող էք հեշտութեամբ մտնել

քաղաք, իսկ ես պէտք է, փոքր ինչ առաջ գնամ: Վերջացնելով իր խօսքը, նա մտրակի մի հարւած հասցնելով ձիուն, անյայտացաւ վեր բարձրացող սպիտակ փոշու մէջ:

Արեգակը արդէն մայր էր մտել, երբ Ասլանը ևս մտել էր Ահմէդի քաղաքը:

Ե.

Ասլանը երբ հասաւ այդ քաղաքը, իջևանեց մի պառաւ կնոջ տան, որ բացի իրանից ուրիշ ոչ մի բարեկամ չունէր:

Գիշերն անցաւ:

Առաւօտեան Ասլանը դուրս եկաւ տնից և հարց ու փորձ անելով, գտաւ խանի գիւղանատունը: Երբ նա մտաւ գիւղանատուն, իսկոյն նրան հանդիպեց ծանօթ սուրհանդակը: Սուրհանդակը տեսնելով նրան՝ ասաց.

—Լաւ եղաւ որ դուք եկաք, թէ չէ ես պէտք է որոնէի ձեզ և գուցէ չըգտնէի: Երէկ ես տեղ հասնելուն պէս՝ խանի գլխաւոր կառավարչին յայտնեցի ձեր մասին. նա էլ ասաց շատ լաւ, թող գայ, կարող ենք հարեմի մէջ մի պաշտօն տալ:

—Ինչու չէ,—պատասխանեց իր ուրա-

խութեամբ Ասլանը, — մեծ ուրախութիւնով յանձն կառնեմ, ինչ պաշտօն էլ որ տաք կատարելու:

— Դէ՛հ, ուրեմն վաղը առաւօտեան ձեր շորերը և իրեղէնները ժողովեցէք ու եկէք: Այստեղ ձեզ համար լաւ կանցնի. ժամանակով խանր ձեր հաւատարմութիւնը ի նկատի ունենալով, կարելի է որ մեծ պաշտօններ ևս յանձնի ձեզ, բայց ձեր անուընդ հարկաւոր է իմանալ, հարցրեց սուրհանդակը:

— Իմ անունն Օսման է, — ասաց նա ծածկելով իր իսկական անունը:

— Շատ բարի, ուրեմն ես կըգրեմ ձեր անունը և կըներկայացնեմ խանին:

— Շատ շնորհակալ եմ, — ասաց Ասլանը և դուրս գալով խանի դիւանատնից՝ ուղղակի գնաց իր բնակարանը:

Ասլանը հասնելով տուն, յայտնեց իր պառաւ տանտիկինին, որ ինքը առաւօտեան պիտի դուրս գնայ այնտեղից. ուստի վճարելով իր երկու օրւայ վճարը, կապկպեց իրերը և պատրաստ սպասուում էր լոյսը բացւելուն:

— Ո՛ւր պիտի գնաք, — հարցրեց պառաւ տանտէրը:

— Գործի, — պատասխանեց Ասլանը:

Պառաւ տանտէրը չըհետաքրքրւելով՝ դուրս գնաց, իսկ Ասլանը գլուխը դրաւ իր

խուրջինի վրայ և ընկաւ խորին մտածմունքների մէջ: «Գտայ ամեն մի հնարք, բայց ինչ ձևով պիտի մօտենալ նրան. չէ որ նա եօթը տարի է ինձ չի տեսել. արգեօք կարող է ճանաչել ինձ, բայց նախ քան այդ, պէտք է մտածել, թէ ինչ հնարք պիտի գործ դնեմ, որպէսզի առանց կասկածի փախցնեմ նրան. չէ որ հարեմի քարերն ևս կաքող են արգելք լինել. բաւական է, եթէ նոյն իսկ ամենայն տին ծառան կամ աղախինն իմանայ, այն ժամանակ ցաւալի պիտի լինի իմ սկսած գործի վախճանը, և ի զուր կանցնեն իմ կրած բոլոր ջանքերը, որոնց հարթելով, հասել եմ արդէն նպատակիս կէտին. ճ՛հ, եթէ Գիւլին իմանար իմ այստեղ գտնւելս կամ նոյն իսկ պաշտօն ստանալս, այնտեղ՝ որտեղ հէնց ինքն է գտնուում, կարելի է, որ այն ժամանակ հեշտութեամբ ազատէի ես նրան. բայց քանի որ չի իմանում կամ գուցէ անցնելով եօթը երկար տարիներ, մոռացած լինի ծնողներին և եղբօրը. բայց ոչ, նա մոռացած չի լինիլ ո՛չ հօրը, ոչ մօրը և ոչ էլ իր սիրելի եղբօրը. նա նոյնպէս ամեն լոպէ մտաբերում է իր եղբօրը և ծնողներին, ինչպէս ես նրան:»

Այս մտքերը երկար պղտորում էին նրա փրտը, մինչև քունը նրան յաղթեց:

Կէս գիշեր էր երբ նա զարթեց. նորից յիշողութիւնները բարդեցին նրա գլխում:

Խոնաւ սենեակի մէջ տիրում էր խորին լռութիւն. մի կողմում վառւում էր ճրագը, իսկ միւս կողմում, չոր թախտի վրայ պառաւ տանտիկինը քաղցր քնի մէջ խռմփում էր:

Ասլանը նորից պառկեց քնելու:

2.

Գիշեր էր:

Ամբողջ քաղաքը քաղցր քնի մէջ էր. այդ միջոցին Ահմէդ խանի հարեմի կանայքն էլ իրանց զւարճութիւնները վերջացնելով, պառկած էին իրանց ննջարաններում, բացի մի ստրկուհիից, որ այդ միջոցին թաւալում էր իր անկողնում, և քունը նրա աչքերին մօտ չէր գալիս:

Դա Գիւլին էր:

Այդ ըոպէին նրա ականջին հասաւ մի մեղմ երգի ձայն, և նա փոքր ինչ ականջ դնելուց յետոյ, անկողնից կամաց վեր կացաւ ու պատուհանը բացեց, որտեղից երևում էր հարեմի ընդարձակ պարտէզը: Մի քանի ըո-

պէ ականջ դնելուց յետոյ, կամաց նա իր շուրերը հագաւ և պատուհանից իջաւ գէպի պարտէզը և սկսեց գնալ այն կողմը, որտեղից լսում էր երգի ձայնը: Դժբախտաբար մի այնպիսի մուրթ գիշեր էր, որ մարդ մի բան նշմարել չէր կարող. նա այնպէս կամաց էր քայլում, որ ոչ ոք չէր կարող նրան նկատել, բայց երբեմն ծառերի տերևները մեղմ քամուց շարժւելով, ահ էին գցում նրա սիրտը: Բաւական էր որ այդ բանն աղախիններից մէկը նկատէր, այն ժամանակ սոսկալի պատժի պիտի ենթարկէր նա: Վերջապէս անցաւ գէպի պարտէզը և կանգնեց մի ծառի տակ: Սկսեց կրկին ականջ դնել: Այդ միջոցին երգողը մօտեցաւ նրան, բայց մուրթն լինելով, նա ոչինչ չընկատեց. նա ուղղակի անցաւ երգելով, իսկ Գիւլին կանգնած՝ տեսնում էր, որ երգողը հարեմի ծառաներից մէկն է, որ գնում էր ուղղակի իր սենեակի կողմը: Նա վախենում էր, որ կրդիտէ իր սենեակը և կրտեսնէ պատուհանը բաց, իսկ ներսը ոչ ոք: Նա ընկաւ յուսահատութեան մէջ. «Տէր Աստուած, այս ինչ ճրգնաժամի մէջ եմ գտնւում ես». մրմնջում էր նա արտասուքը անընդատ աչքերից թափելով: «Ո՛չ, ուրիշ հնարք չըկայ, պէտք է գնալ այդ երգողի յետևից, որ այժմ զարմա-

մացած իմ սենեակին է նայում, պէտք է գնալ աղաչել նրան, որ նա գաղտնի պահէ իմ այս գիշերւայ կիսին դուրս գալը սենեակից»։ Թշառ Գիւլին գտնւում էր անտանելի վիճակի մէջ։ Նա այդ գիշերւայ իր մի քանի քայլը պարտեզի մէջ՝ մահացու էր համարում իր համար, բայց չըգիտէր որ այդ երգողը իր եղբայր Ասլանն էր, որը այժմ իր սենեակի մօտն էր։ Նա իր տեսակցութեան պատճառով էր երգում ու մօտենում նրա սենեակներին։ Վերջապէս երկար կանգնելուց յետոյ, նա կամացուկ քայլելով մօտեցաւ և տեսաւ բաց պատուհանից, որ ներսը ոչ ոք չըկայ, բայց երբ նա յետնայեց, տեսաւ մի սուեր իր դիմացը։ Ասլանը նոյն վայրկեանին իմացաւ, որ նա այդ սենեակի միջի կինն է և գտնաւորով նրան՝ ասաց։

—Ո՛ւր էիք այս կէս գիշերին, պաշտառափայլ խանում։

—Ախ, այդ երգողը դ՞ուք էք պատուելի Օսման,—պատասխանեց արտասուխառն ձայնով Գիւլին։

—Այո՛, խանում, ես էի, բայց դուք ո՞ւր էիք։

—Ես քո երգի ձայնը լսելով՝ յուզւեցի. ինձ շատ դուր եկաւ քո երգը և վեր կենալով՝

աղախիններին չըխանգարելու համար, ուղղակի պատուհանից ցած իջայ դէպի պարտեզը։

—Դուք այդ երգը ո՞ւմնից էք սովորել։

—Ես այս երգը, շատ փոքր ժամանակից եմ սովորել. ինձ մի քոյր ունէի, որ այժմ եօթ տարի է, ինչ կորած է, սա նրա երգն է։

Գիւլին վերջին խօսքից յետոյ այլևս չըկարողացաւ համբերել և իր ձեռքերը տարածելով, ընկաւ նրա պարանոցով և ասաց։

—Ո՛հ, սիրելի եղբայր, որտեղից ուղարկեց քեզ Աստուած որպէս մի փրկարար. հրեշտակ ինձ համար։

—Քո նամակդ ինձ հասցրեց այստեղ, սիրելի քոյրիկ, ասաց Ասլանը գրկելով քոյրը։

Յետոյ Ասլանը պատմեց իր գլխի անցածը, թէ ինչպէս յաջողւել էր իրան այդտեղ ընկնել։ Գիւլին նոյնպէս պատմեց, թէ ինչպէս մի ըրպէ առաջ վախենում էր նրանից, իսկ այժմ, այժմ իրար գրկախառնւում են և իրանց եօթը տարւայ կարօտն առնում։

Երկար տեսնւելուց յետոյ, Գիւլին հարցրեց։

—Արդեօք ո՞ղջ են մեր ծնողները։

Ասլանը պատասխանեց։

—Այո՛, սիրելի քոյրիկ, ամենքը ողջ են, և մենք էլ, մի երկու շաբաթից յետոյ, կըգտնենք հայրական օջախում։

—Բայց այստեղից թնչպէս կարող ենք ազատուել:

—Այդ իմ գործն է, միայն լսիր ինձ. նախ պէտք է որ իմ որոշած ժամին արթուն լինես. ոչ մի պատրաստութիւն հարկաւոր չէ. ես ինչպէս որ կարգադրեմ, դու լսիր ու կատարիր:

Վերջացնելով Ասլանը իր խօսքը, ասաց.

—Մեր խօսակցութիւնն աւելորդ է, կարող են մեզ նկատել, արդէն ժամանակ է առ այժմ միմեանցից բաժանուելու:

—Այո՛, սիրելիս, մինչև անգամ այս պատերը կարող են մեզ մատնել. այժմ գնա՛ քընիր, իսկ ես նշանակեալ ժամին արթուն կըլինեմ:

Բարի գիշեր մաղթելով, Ասլանը հեռացաւ. Գիւլին ևս մտաւ իր սենեակը և պառկեց քնելու. բայց քունը մօտ չէր գալիս և նա մնաց արթուն մինչի լուսաբաց:

Է.

Այդ օրից անցել էր մի քանի շաբաթ, երբ մի երեկոյ, Բալրամի պատճառով, Ահմէդ խանի պալատը փալլում էր կարմիր-կանաչ

լապտերներով: Նրա ընդարձակ մեծ դահլիճը զարդարւած էր պարսկական գորգերով: Այստեղ նստած էր ինքը՝ Ահմէդ խանը, քաղաքի մի քանի նշանաւոր բէգերի հետ, իսկ նրանց հանդէպ նստած էին փողհարները, որոնք նըլազում էին պարսկական զանազան եղանակներ:

Գիշերից բաւական անցաւ. նրանք կեր ու խումից յետոյ բոլորեքեանք ցրւեցին իրանց տները: Ահմէդ խանը այդ գիշեր լաւ տրամադրութեան մէջ էր: Նա այժմ կերած-խմած և զւարճութիւնից կշտացած, մտածում էր, թէ ո՞ր հարեմի հետ զւարճութիւն անի: Ուստի փոքր ինչ մտածելուց յետոյ, նրա միտն ընկաւ Գիւլի խանումը, որի հետ շատ ժամանակ էր ինչ զւարճութիւն չէր արել, և մտադրւեց անպայման այդ գիշերը նրա մօտ անցկացնել: Խանը այդ մտադրութիւնից յետոյ կանչեց հարեմի գլխաւոր կառավարիչ Մուխտարին և ասաց նրան:

—Գնա՛ յայտնի Գիւլի խանումին, որ նա այս գիշեր պատրաստւի, իրան ընդունելութեան համար:

—Աչքիս վրայ, — ասաց Մուխտարը և դուրս եկաւ խանի մօտից: Նա ցած իջաւ դէպի պարտէզը ու գնաց Գիւլիին յայտնելու խանի հրամանը:

Գիւլի խանութը այդ միջոցին իր սենեակումն էր նստած և մտածում էր, երբ յանկարծ աղախիններից մէկը հաղորդեց որ Մուխտարը գալիս է:

Մուխտարի անունը լսելով, իսկոյն նա տեղից վեր թռաւ:

Մուխտարը չուզենալով ներս գնալ Գիւլի սենեակը, դուրսը կանգնած աղախիններից մէկին ասաց.

— Գնա՛ խանութիդ յայտնիր, որ այս գիշեր խանը պիտի իրան մօտ ժամանակ անցկացնի, թող պատրաստ լինի:

Աղախինը շտապով ներս մտաւ սենեակը և հաղորդեց Մուխտարի ասածը:

Գիւլին ոչ մի պատրաստութիւն չըսեալ խանին ընդունելու համար, — ինչպէս զուգուում, զարդարւում էին միւս հարեմները, երբ խանը մէկի կամ միւսի մօտն էր կամենում գնալ, — այլ իր սովորական շորերով նըստած սպասում էր իր բռնակալին:

— Հացի ժամանակ է, — յանկարծ լսեցամ մի ձայն. դա ներքինապետ Ասլանն էր, որ կամենում էր սեղան պատրաստել: Չաշը վերջացնելուց յետոյ պէտք է բոլորն էլ պառկէին քնելու: Խանը այժմ պատրաստ էր գալու իր որոշած կնոջ մօտը, բայց դեռ նրանց

ճաշելը մի քանի ժամ ուշացրեց նրան: Սեղանը պատրաստ փռած էր, հարեմի այն սենեակի մէջ, որ յատուկ պատրաստած էր նրանց ճաշելու համար:

Կանայք, իրանց սենեակներից դուրս գալով, գնում էին սեղանատուն ճաշելու. բոլոր աղախինները զբաղւած էին սեղանները կարգի բերելով, իսկ Ասլանը ժամանակից օգուտ քաղելով՝ վաղեց Գիւլի մօտ և գտաւ նրան սենեակում մենակ նստած, որը պատրաստւում էր ճաշի գնալու...

— Շուտ հագնւիր, առանց ժամանակ կորցնելու, — ասաց Ասլանը ներս մտնելով և հանելով իր հագի շորերը:

— Այդ թնջ ես անում, հարցրեց Գիւլին:

— Այժմ խօսելու ժամանակ չէ, — պատասխանեց Ասլանը և հանելով իր վրայի հագուստը, ասաց. — այս դու հագիր:

Գիւլին տեսնելով որ այդ շորերը իրան ազատելու համար են՝ ասաց.

— Ա՛խ, տիրելիս, չէ որ այս գիշեր խանը ինձ մօտ է լինելու:

— Այդ ես գիտեմ, — ասաց նա, — դու միայն շուտով հագնւիր:

Գիւլին տեսնելով որ ճար չըկայ, և հագիւ կարող լինէր այդպիսի մի յարմար ժամանակ

ձեռք բերել, իսկոյն հագաւ Ասլանի շորերը, իսկ վերջինս հագաւ քրոջ շորերը: Երբ երկուսն էլ պատրաստ էին, Ասլանը դարձաւ դէպի նրան ասելով.

—Դէ, հիմա ան այս բանալին և առանց կասկածանքի ուղղակի անցիր դէպի պարտէզը, բացիր ներքեւի դարպասի դուռը և դուրս գնա ու ինձ սպասիր:

—Բայց դու այդ հագուստով քնչ ես ուզում անել:

—Ոչ մի բան,—ասաց նա,—այժմ ես քո փոխարէն կ'ընդունեմ խանին: Գիւլին իսկոյն սենեակից դուրս եկաւ և ուղղակի անցաւ պարտէզով ու դուրս գնաց. նրա անցնելու ժամանակ աղախիններից մի քանիսը տեսան, բայց կարծելով որ Ասլանն է, ոչինչ չասացին:

Ը.

Գիշերից բաւական անցել էր:

Խանը գիշերւայ խալաթը հագին, մտաւ Գիւլիի սենեակը: Գիւլի խանումը այդ րոպէին պառկած էր իր անկողնում. խանը ներս մտնելով, դուռը փակեց և գիշերւայ խալա-

թը հանելով, մօտեցաւ մահճակալին, որտեղ պառկած էր իրան պէս մի տղամարդ:

Այդ վայրկեանին տղամարդ խանումը տեղից վեր թռչելով, երկու երկար և ուժեղ ձեռքերով այնպէս սեղմեց խանի կոկորդը, որ մի վայրկեանում երկուսն էլ գլորւեցին փափուկ անկողնու վրայ:

Խանը այժմ գտնւում էր վերջին ճգնաժամի մէջ:

Կոկորդի սեղմելուց, խանը՝ ձայնը բոլորովին կտրւած՝ ասաց.

—Դուք ո՞վ էք, Գիւլի խանումն էք, թէ հոգեաւ հրեշտակը:

—Այո՛, նրա ազատիչ հրեշտակն եմ, նրան ազատեցի, բայց հարկաւոր է քեզ ևս ազատել այս աշխարհի երեսից, որպէսզի վերջ դնւի այսքան անմեղ ստրուկներին:

Այդ ասելուց յետոյ, խանը կամենում էր ժամանակից օգտւելով յանկարծ աղաղակել, բայց Ասլանի սրի մի հարւածը վերջ դրեց նրա կեանքին:

Եւ այսպէս խանը այդ գիշեր զւարճութեան փոխարէն իր մահը գտաւ Գիւլիի անկողնում:

Այնուհետեւ Ասլանը առանց ժամանակ կորցնելու, խանին հանգստացրեց և փոխելով իր հագուստը, հագաւ խանի խալաթը

և դուրս գալով սենեակից, անցաւ պարտիզի
միջով ուղղակի դարպասից, որտեղ սպասում
էր նրան իր քոյր Գիւլին, և նրանք երկուսով
այդ գիշերն անյայտացան քաղաքից:

ԳԻՆՆ Է 10 ԿՈՊԵԿ.

Վաճառում է բոլոր գրավաճառա-
նոցներում:

